

A REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI ÜGYNÖKSÉGEK TÖRTÉNETE ÉS KILÁTÁSAI – A JÖVŐ VERSENYKÉPESSÉGÉNEK GÁTJAI VAGY ZÁLOGAI?

THE HISTORY AND THE OUTLOOK OF THE REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES – BARRIERS OR KEYS TO FUTURE COMPETITIVENESS?

SIMÓ BALÁZS igazgatói megbízott
Nemzeti Fejlesztési Minisztérium – Magyar Fejlesztési Központ
doktorjelölt, PTE Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola

Abstract

Even though the regional development agencies have been an essential tool for the territorial development policy in the past seven decades, the changing paradigm of the European regional policy is questioning the need of the traditional tools. Countries like Hungary has already decided to run the 2014–2020 EU budgetary period with a much more centralized development institutionalized setup, which also meant to put an end to the two-decade long history of its regional development agencies. The study attempts to question the effectiveness and capabilities of such centralized institutional systems by highlighting the historical adaptation ability of the agencies and their current potential regarding the knowledge-based economy. It draws the attention to the fact that in nowadays knowledge-based economy only those governments are able to boost competitiveness that maintain flexible institutions enabling adaptability and knowledge transfer.

1. Bevezetés

Noha a 2007–13-as uniós költségvetési időszakban a magyar regionális fejlesztési ügynökségek (RFÜ) már közreműködő szervezeti (KSZ) szerepkört töltöttek be az egyes Regionális Fejlesztési Operatív Programok (ROP) esetében, a 2014–20-as új uniós programozási időszak során a kormányzat úgy döntött, hogy a Területi Operatív Programok (TOP) KSZ szerepkörét a Magyar Államkincstárra bízta. Ennek nyomán az ügynökségek is megszüntetésre kerültek 2015 végén. A magyar államigazgatás megannyi egyéb területével párhuzamosan a területfejlesztés esetében is végbemenő centralizációs kormányzati lépéseket a kabinet a hatékonyabb forrásfelhasználással, és így a versenyképesség növelésével támasztotta alá, legalábbis a kommunikáció szintjén. Az ügynökségek felszámolása mindenképpen egy mérföldkőnek tekinthető nemcsak a magyar regionalizáció, de a területfejlesztéssel kapcsolatos kormányzati megközelítés esetében is. Jelen tanulmánynak nem célja a fentebb is említett (szak)politikai döntések részleteiben való taglalása, továbbá a magyar RFÜ-k történetének és minőségi jellemzőinek összehasonlítása a fejlett országok hasonló elnevezésű intézményeivel. Mindössze azt kívánja röviden körbejárni, hogy a globális folyamatok által – különösen a 2008-as válságot követően – indukált változásokhoz való alkalmazkodási képesség megléte az egyes országok vagy szubnacionális területi szintek esetében valóban a központosított, a régiót és így a regionális fejlesztési ügynökségeket mellőző intézményrendszer által van-e lehetőség? Vagy a magyar kormányzati

iránnyal ellentétesen az RFÜ-k egy olyan entitásai lehetnek a jövő területfejlesztési politikájának is, melyek evolúciója és folyamatos fejlődése elengedhetetlen a versenyképesség megőrzése szempontjából, és így létezésük állandósult potenciált és hozzáadott értéket jelent? A kérdések megválaszolása érdekében a lentebbiekben áttekintésre kerülnek az RFÜ-k létrejöttét kicsikaró folyamatok, a több évtizedes fejlődési pályájuk, illetve a jövőbeli kifutási potenciáljuk a jelenleg is folyó alkalmazkodási irányjaik figyelembevételével.

2. Az RFÜ-k hét évtizedes adaptációs kényszere és fejlődésük

A múlt évszázad második felében végbemenő globális, nemzeti és szubnacionális politikai, gazdasági és ipari folyamatok megteremtették a helyet a szakosodott regionális intézmények és szervezetek számára. A kevésbé fejlett régiók esetében a tradicionális regionális politika nyomán a közintézmények által hozott döntések túl lassan születtek meg és ennek nyomán céljukat sem tudták elérni. Ez a fajta döntéshozatal különösen érintette azokat a piaci szereplőket, akiknek a versenyképessége nagymértékben a regionális infrastruktúrán, különböző logisztikai rendszerek fejlettségén, valamint a termelési folyamat gyorsításának a lehetőségén múlt. Így a modern regionális politikával szemben elvárassá vált, hogy a közintézmények szerepe egyfajta „aktív interface”-szé és rendszerintegrátorra módosuljanak, szakítva a korábbi kizárólagosan regulátori, valamint a termelés esetében a közvetlen tulajdonosi és menedzseri szemlélettel és szerepkörrel. Az átalakulás és alkalmazkodás folyamata azonban több évtizedig tartott. Folyamatosan került egyre nagyobb hangsúly a helyi szervezeti önállóságra. Ahogy azt Kreukel és Salet is kifejtette,¹ a legnagyobb kihívást azon rugalmas együttműködési keretek és felületek kialakítása jelentette, ami szakított a hierarchikus koordinációval, valamint a nagyívű stratégiai tervezéssel. Ez pedig nemcsak a gazdaság, a társadalom, de legfőképp az intézményrendszer reformjával lehetett elérni. A célok elérése érdekében az institucionalizmus is folyamatosan vizsgálta azon operatív szervezeti rendszereket és alapvető kritériumait, melyek közsférába tagozódott szereplőként képessé válhattak arra, hogy a korábbinál rugalmasabb feltételek mellett tudjanak reagálni a változó környezetre, kihívásokra és politikai irányokra. Ennek nyomán Nyugat-Európában az 1950-es évektől folyamatosan alakultak meg a kvázi autonóm regionális fejlesztési ügynökségek (RFÜ-k). Az RFÜ-ket legegyszerűbben az alulról felfelé szerveződő olyan alternatívaként lehetett jellemezni, amelyek kellő távolságot tudnak tartani a helyi kezdeményezések néha túlzottan elaprózódott rendszerétől, de mégis megfelelő rugalmassággal és fogékonysággal tudták az egyes régiók sajátos kihívásait megközelíteni és azokat kezelni. Ezzel egyidőben a kormányzati apparátustól való kellő távolság megadta a lehetőséget az ügynökségeknek, hogy olyan üzleti szellemben legyenek képesek a közpolitikai célok eléréséért tenni, mely mentes a túlzó állami intervenciókra jellemző sajátosságoktól. Halkier és Danson a fentebbiek mellett már a kezdetektől három további alapvető előnyt tulajdonított a szervezeteknek. Mindenekelőtt a regionális szervezetek helyi betagozódásuk miatt sokkal alkalmasabbnak bizonyultak arra, hogy a régióként változó kihívásokra egyéni stratégiák által próbáljanak meg választ adni. Másodsorban az új, alulról-felfele építkező regionális politika olyan szakember állományt követelt meg, amelyik képes az üzleti szemléletre és a vállalkozói szférával való kapcsolattartásra. Harmadrészt a félig autonóm helyzet némileg nagyobb távolságot biztosított a napi politikától, mely által lehetővé válhatott egy stratégiaibb jellegű gondolkodás.²

A regionális fejlesztési ügynökségeknek megvolt a potenciálja, hogy a központi ki- egyenlítő törekvések helyett a versenyképesség növelése, a régiók endogén potenciáljának

kiaknázása vagy akár a befektetési célú promóciója által kívánjon pozitív változtatást eszközölni. A korábbiakban a fejlettségbeli különbségeket a fejlett és a szegényebb, esetlegesen leszakadó régiók között alapvetően a tőke hiányára, a piaci kudarcokra és a termeléshez szükséges erőforrások mobilitása elé gördített akadályokra vezették vissza. Ennek nyomán az ezen akadályok kezelésére kialakított és használt gazdaságpolitikai eszköztár is ezt tükrözte vissza. Felzárkóztatás címén hozzáláttak az elmaradottabb régiók esetében a gyártási költségek intervencionalista módon való csökkentéséhez, melyre mint a tőke régióba való áramlásának az akadályaként tekintettek. Az esetek többségében ezt közvetlen állami támogatásokkal és ipartelepítésekkel igyekeztek elérni. Az ilyen jellegű gazdaságélénkítés esetében a visszacsatolási referenciapontokat jobbra aggregált gazdasági indikátorok jelentették. Ennek nyomán azonban két probléma is az előtérbe került, melyekre a tradicionális megközelítés nem tudott választ adni. Az egyik a folyamatos technikai fejlődés által indukált strukturális változás volt a gazdaságban, melyre csakis differenciált és egyedi eszközök adhattak hatásos választ. A másik pedig, hogy a makrogazdasági megközelítés nem ismerte fel kellőképpen az immobil eszközök (pl. fizikai infrastruktúra, a képzett munkaerő kumulációja, a régiós gazdasági struktúra, a helyi technikai és szervezetrendszeri know-how, a társadalmi és intézményi struktúrák stb.) regionális gazdaságban betöltött szerepét.³ A tradicionális regionális politika növekvő hatékonyságának, a regionális gazdasággal kapcsolatos kutatások új lendülete nyomán egyre nagyobb teret engedett a regionális fejlesztés területén az új áramlatoknak. A munkanélküliség csökkentése most már végcéllá vált, melyhez szükséges volt első körben a termelékenység, a profitráta, a likviditás illetve az export növelése. Ehhez pedig új endogén vállalkozások megalapítására, illetve a már meglévők versenyképességének és exportképességének a növelésére volt szükség. Így az RFÜ-k rákényszerültek, hogy a központi kormányzati eszköztár megkülönböztetéseket mellőző, újraosztási politikájával szemben és ellenében sokkal szofisztikáltabb, a helyi kontextushoz igazodó, diszkrecionális döntéseket hozzanak, valamint proaktív tevékenységet végezzenek. A fentebbiekben részletezett működési szabadság valamint a proaktivitás képessége tette lehetővé az ügynökségek számára, hogy fontos, a központi kormányzatit eleinte kiegészítő, majd később megkerülhetetlen és önálló szerepkörre tegyenek szert a területi fejlesztési tevékenységek esetében.⁴ A központi állami feladatok mellett és helyett újakat vezettek be a területi alapon szerveződő ügynökségek: hangsúlyosabbá váltak a határon átnyúló tevékenységek, növekedett az általuk biztosított soft szolgáltatások (pl. információs és tanácsadási tevékenység) száma és minősége, továbbá egyre inkább felvállalták a regionális koordinatív és katalizátor funkciókat. Mindemellett az addig egysíkú, közpénzből táplálkozó támogatások egyre sokszínűbb formát kezdtek ölteni: a források megjelentek a K+F szektorban, az innováció területén, támogatták a nemzetköziesedést, az infrastruktúrát, a modernizációs projekteket, a kkv-kat valamint az újonnan létrehozott cégeket.

A folyamatosan változó külső környezetre és elvárásokra természetesen az RFÜ-knek a továbbiakban is reflektálniuk kellett. A 90-es évektől már nem volt elég a tervezési feladatokban, a hálózatosodás elősegítésében, valamint a működő tőke bevonásában és a beruházások térségbe való csábításában való aktív részvétel. Különösen a kevésbé fejlett régiókban megjelenő beruházások esetében vált szükségessé az utógondozás (aftercare), hisz nyilvánvalóvá vált, hogy korántsem biztos az, hogy a kezdeti első körös beruházást további körök követik. Ennek a kockázatnak a realitása különösen igazgá vált az innovatív cégek esetében, akik számára az egyszeri vagy többszöri állami és/vagy regionális támogatásnál sokkal fontosabb volt pl. a helyben található munkaerő képzettsége, a beszállítók, valamint a magán- és közszféra hálózatosodási képessége. Egyre fontosabbá vált a szak-

képzés minőségének az emelését szolgáló infrastrukturális háttér kiépítése, melytől az egyes beruházók joggal várhatták, hogy nagymértékben hozzájárul a termelési egységek versenyelőnyének a megtartásához.⁵ Az ehhez szükséges tevékenységek egyrészt már túlmutattak az ügynökségek addigi, belső erőforrásból ellátott tevékenységein, másrészt komolyabb koordinatív szerepkört kellett felvállalniuk. A szervezetek tendenciózusan kezdték vallani azt, hogy az egyidőben konkuráló és együttműködő, egymással akár fogyasztói, akár beszállítói viszonyban lévő vállalkozások egymástól tudnak a legtöbbet tanulni. Így az intézmények tevékenysége mindinkább eltolódott egyfajta brókeri tevékenység irányába.⁶ Ennek a törekvésnek több esetben is első lépcsője lett a helyi beszállítói kapacitások fejlesztésére való fókuszálás. Ez persze többet jelentett a korábban ismert „vegyél helyit” szlogenek újbóli megismétlésénél. Több helyen is sematikusan hoztak létre az egyes ügynökségek különböző beszállítói szövetségeket, melyek a helyi beszállítók csoportjainak adtak lehetőséget, hogy valamely nagyobb megrendelővel közösen keressék meg a termékfejlesztésben, logisztikában, minőségellenőrzésben rejlő fejlődési és továbblépési lehetőségeket.⁷ Másik jellemző és újszerű szolgáltatási kategóriává az új technológiák bevezetésének és elterjedésének a serkentése vált. Ennek keretében az ügynökségek vállalták az ígéretes vállalkozások esetében a technológiai auditok elvégzését, melyek segítettek rámutatni a gyengeségekre és erősségekre.⁸ Hasonló célt kezdtek el szolgálni a technológiai vívmányok integrálása terén a különböző technológiai klubok létrehozása és működtetése, melyek sikerrel serkentették az innovatív együttműködések. A harmadik sikeres, adaptációt segítő tevékenységnek tekinthető a különböző képzési konzorciumok megjelenése, melyek célcsoportja alapvetően a kkv-k munkavállalói voltak. Mindhárom kezdeményezés és tevékenységi irány esetében közös volt, hogy a regionális szinten jelentkező problémát a szereplők a kollektív tanulás nyomán való közös problémakezelés terén együttműködő hálózatok kialakítása által kívánták kezelni és alkalmazkodni a kihívásokhoz. Noha az egyes, kevésbé fejlett régiók hosszútávú célja továbbra is a munkahelyteremtés, valamint a munkanélküliség csökkentése volt, azonban ezt egyre inkább a gazdaság versenyképességének növelése által, semmint a hatékonytalan rendszerek alkalmankénti támogatása nyomán kívánták elérni. Ezáltal a fókusz a konkrét beruházások és munkaadók támogatásáról egyre inkább átkerült a marketingnek, a kutatás-fejlesztésnek, a menedzsment készségeknek, valamint a munkaerő képzettségének a fejlesztését biztosító keretfeltételek megteremtésére.⁹ Olyan új és soft eszközök kerültek bevezetésre, mint a stratégiai tervek, marketing stratégiák kidolgozásáért, kutatás-fejlesztési tevékenység elvégzéséért és különböző minőségi tanúsítványok és minőségbiztosítási rendszerek bevezetéséért kipályázott források. Ezek voltak hivatottak elsősorban feltárni az egyes vállalkozások fejlődése előtt álló akadályokat. Így a nyugat-európai regionális fejlesztési ügynökségek portfóliója pedig folyamatosan csak bővült a 90-es évek folyamán is. Felvállaltak közlekedésfejlesztéssel, turizmus promótálásával, nemzetközi kereskedelemmel kapcsolatos feladatokat is. Több országban formálisan járulhattak hozzá a központi költségvetés éves tervezéséhez.

3. XXI. sz. – megszüntetés helyett idomulás a tudásalapú gazdasághoz

Azonban a XXI. század globalizált világában a „modell-RFÜ” kifejezés mind akadémiai, mind pedig gyakorló körökben egyre inkább elkezdett asszociálódni az intézményi rugalmatlanság (institutional fix) fogalmával.¹⁰ A tudáshoz való hozzáférés lépett elő a legfontosabb értéké és eszközzé a régiók számára versenyképességük megőrzése és nö-

velése esetében, hisz alapvetően változott meg a tudás szervezeten, cégen belüli létrejöttének, illetve régió belüli és kívüli áramlásának a módja. A tendencia folyamatosan felülírja a korábban uralkodó, a belső regionális erőforrások kiaknázásra épülő, endogén potenciál kihasználásával kapcsolatos elméleti és gyakorlatban is meghonosított irányzatokat.¹¹ A folyamatosan újabb kihívásokat biztosító globális és lokális környezet valóban megkérdőjelezte nemcsak a regionális politika, de az RFÜ-k addig uralkodó koncepcióját is. Az a környezet, melyben a gazdasági aspektusokat azon globális folyamatok és az új tudásalapú gazdaság uralja, melyek az európai regionális politika több aspektusát is kardinális mértékben befolyásolják.¹² Az 1. táblázat mutatja az európai regionális politika változó paradigmáját.

1. táblázat: az európai regionális politika változó paradigmája

1. table.: changing paradigm of the European regional policy

Dimenzió	Ipari-gazdasági paradigma	Tudásalapú gazdaság paradigma
Területi kormányzás	A támogatásra kijelölt terület	Többszintű, alulról-felfele építkező
Stratégia	Magáncégekbe való befektetés általi növekedés	A megnövekedett tudásnak és hálózatosodásnak köszönhetően végzett új Gazdasági tevékenységek
Eszközök	Pénzügyi	Információ, szervezetek

Forrás: Halkier, Henrik (2012): RDA and knowledge dynamics in Europe. In: Bellini, N.–Danson, M.–Halkier, H. (szerk.): Regional Development Agencies: the next generation? Routledge. 25. old.

Egyes országok – mint pl. Magyarország is – az újonnan begyűrűző kihívásokra a fejlesztéspolitika mentén is centralizációval, a regionalizáció visszafordításával és az RFÜ-k megszüntetésével kíván válaszolni. Más országok intézkedései, a fejlettek többsége a 2008-as válságot követő intézkedésektől a régiók önmaguk általi „újrafeltalálását” várják és szorgalmazzák, mely által proaktívva válnak és – ami egy gazdasági sokkhatás után különösen fontos – növekszik a kockázatvállalási hajlandóság. Ez a szakpolitikai irány pedig tetten érhető a legújabb generációs ügynökségeken is. Hisz ahogyan folyamatában változnak a gazdasági struktúrák és termelési folyamatok, úgy válik egyre inkább kívánalommal az új tudásalapú gazdaság erőteljesebb támogatása. Hisz a területi tudás dinamikája (*territorial knowledge dynamics*) is rámutat a külső kapcsolati reláció létrehozásának a fontosságára, mely mechanizmus megléte elengedhetetlen ahhoz, hogy egy adott terület képes legyen a számára fontos tudás megszerzésére. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a közeljövőben azok a területek képesek a versenyképesség területén előrelépni, melyek nemcsak mozgósítani, de kombinálni és fejleszteni is képesek a kívülről megszerzett és internalizált tudást. Az ilyen módon felhalmozott tudás adhat biztos alapokat egy régió gazdasága számára, így a kihívás leginkább abban rejlik, hogy milyen módszerek és intézményrendszer által lehet egy terület számára biztosítani a megfelelő mennyiségű és minőségű információ és tudás „összehalászását” és feldolgozását. Ebben az aktív, tudástranszferrel kecsegtető regionális külső kapcsolódási pontok és viszonyok kiépítésében kell, hogy a közpolitika és így a regionális fejlesztési ügynökségek is kulcsszerepet vállaljanak. Strambach is kifejti¹³ miszerint a változó és módosuló tudás, mint az innováció gyökere a tudás dinamikájának (*knowledge dynamics*) az alapja. Kellően rámutat az innováció és a tudás közötti szoros kapcsolatra, mely csak tovább nyomatékosítja ezen reláció figyelembevételét és beépítésének a szükségességét a regionális fejlesztéspolitikákba, valamint a végrehajtásukat elősegítő intézményrendszerek, így az RFÜ-k eszköztárába. Ehhez pedig fel kell nőnie az ügynökségek legújabb generációjának is, hisz a tudás dinamika olyan

széles körű tevékenységeket ölelhet fel, mint amilyen pl. a képzett munkaerő felvétele, oktatás, képzés, tanácsadás, kiszervezés vagy éppen a gyártók és fogyasztók közötti interakciók.¹⁴

A fentebbiek nyomán kijelenthető, hogy a tendenciák egyértelműen igazolják az ügynökségek jövőbeli szükségességét, hisz a folyamat és változás különösen fontos lesz azon gazdaságok és társadalmak esetében, melyek számára a versenyképességük megtartása egyet fog jelenteni azzal, hogy folyamatosan igyekezzenek majd az erőforrásaikat és a kompetenciáikat mobilizálni.¹⁵ A kormányzás ilyen jellegű, hálózatosodott mivolta feltételez egy olyanfajta rendszerszintű önszervező és önkoordináló képességet, ahol az RFÜ-khöz hasonló autonómabb és beágyazott szervezetek a komplex problémamegoldó képességükkel karöltve komoly hozzáadott értékkel bírhatnak a tradicionális szereplőkkel szemben. Különösképpen, hogy a tudás dinamika és az innováció a kombinativitás mellőzhetetlenségéből fakadóan megkövetelik az olyan szervezetek jelenlétét, melyek képesek biztosítani a szektorok közötti átjárhatóságot és azok összekapcsolását. Az új tudásalapú gazdaság szereplői igényeinek „kiszolgálása” végett már megindult az RFÜ-k esetében az új generációs fejlesztési eszközök és ösztönzők kialakítása és gyakorlati használata. Az utóbbi feladatok felkarolását segíteni fogja az az európai tendencia, mely egyre inkább felismeri, hogy a regionális fejlődés az nem egy politikai ár az egyes tagállamok egységének fenntartása végett, hanem egy jövő orientált politikai projekt.¹⁶ A jelen tanulmányban megemlített és hivatkozott megannyi szakirodalom és kutatási eredmények arra engednek következtetni, hogy egy ország versenyképessége és annak növelése olyan kormányzati szerepkört igényel meg a jövőben is, mely a legújabb trendekkel összhangban segíti elő a kumulatív és kombinatív tudás dinamikájával bíró régiók kialakulását és fejlődését. Ha ennek az egészséges környezetnek az alapvető kritériuma fennállnak, akkor pedig szerves módon szükség lesz és ki is alakulnak és fejlődnek olyan intézmények, melyek alapvető jellemzői átfedésben lesznek az új generációs regionális fejlesztési ügynökségek attribútumaival. Minél később jut el ennek a felismerésére az éppen aktuális kormány, annál erőteljesebb és mélyrehatóbb reformokra lesz szükség annak megannyi, rövid- és középtávú mellékhatásával együtt. Az ilyen irányú eszmélésnek és a cselekvésnek hiánya pedig nemcsak gazdasági teljesítménycsökkenéssel, a versenyképesség erodálásával és a területi egyenlőtlenségek növekedésével fog járni, hanem társadalmi elégedetlenséget, politikai polarizációt, szélsőségességet szülhet. Ez pedig egy olyan információs izolációt generálhat, mely pont annak az országon belüli és nemzetközi hálózatosodási folyamatnak szab gátat, melyben az új generációs fejlesztési ügynökségek is elemükben érezhetnék magukat. Szükséges hogy a mindenkori magyar kormányzat is mihamarabb felismerje a regionális fejlődés politikai árának közjő érdekében történő elfogadásának kényszerét. Mihelyt ez megtörténik, az intézményrendszeri építkezésnek részese kell majd hogy legyen az új generációs RFÜ-k létrejöttét és működését, így a tudásmegosztást és menedzsmentet támogató, diffúz hatalomgyakorlási módszerekkel operáló környezet kialakítása.

Jegyzetek

1. Kreukel, A.–Salet, W. (1993): Debating institutions and cities. Hága, Holland Királyság. Scientific Council for Government Policy.
2. Halkier, H.–Danson, M. (1995): Regional Development Agencies in Europe: A Preliminary Framework for Analysis. A Regional Futures: Past and Present, East and West. Göteborg, 1995. május 6–9. In: Bellini, N.–Danson, M.–Halkier, H. (szerk.): Regional Development Agencies: the next generation? Routledge. New York. 41. old.

3. Steiner, M.–Jud, T. (1998): Regional Development Institutions in Austria. Trends in Organisation, Policies and Implementation. In: Halkier, H.–Danson, M.–Damborg, C. (szerk.): Regional Development Agencies in Europe. Regional Studies Association. London. 48–49. old.
4. Danson, M.–Halkier, H.–Damborg, C. (1998): Regional Development Agencies in Europe. An Introduction and Framework for Analysis. In: Halkier, H.–Danson, M.–Damborg, C. (szerk.): Regional Development Agencies in Europe. Regional Studies Association. London. 17–21. old.
5. Neil, H. (2006): Increasing and Spreading Prosperity: Regional Development, Spatial Planning and the Enduring ‘Prosperity Gap’ in Wales. In: Adams, N.–Alden, J.–Harris, N. (szerk.): Regional Development and Spatial Planning in an Enlarged European Union. Routledge. London és New York. 89–90. old.
6. Morgan, K. (1997): The learning region: institutions, innovation, and regional renewal. Regional Studies. 1997/5. szám. 499–501. old.
7. Cooke, P. (1992): Regional innovation systems: competitive regulation in the new Europe. Geoforum. 1989/3. szám. 375–377. old.
8. Goddard, J. B.–Chatterton, P (1999): Regional Development Agencies and the knowledge economy: harnessing the potential of universities. Environment and Planning C Government and Policy. 1999/17. sz. 693–694. old.
9. Miles, N.–Tully, J. M. (2007): RDA policy to tackle economic exclusion? The role of social capital in distressed communities. Regional Studies. 2007/6. sz. 855–866. old.
10. Macleod, G.–Jones, M. (1999): Reregulating a regional rustbelt: institutional fixes, entrepreneurial discourse, and ‘politics of representation’. Environment and Planning D. 1999/5. szám. 575–605. old.
11. Crevoisier, O.–Jeannerat, H. (2009): Territorial knowledge dynamics: from the proximity paradigm to multi-location milieus. European Planning Studies. 2009/8. szám. 1223–1232. old.
12. Cooke, P.–Laurentis, C. D. (2010): Trends and drivers of knowledge economy. In: Cooke, P.–Laurentis, C. D.–Collinge, C.–Macneill, S. (szerk.): Platforms of Innovation: Dynamics of New Industrial Knowledge Flows. Edward Elgar, London. 1–26. old.
13. Strambach, S. (2008): Knowledge-intensive business service (KIBS) as drivers of multilevel knowledge dynamics. International Technology and Management. 2008/2–4. szám. 152–174. old.
14. Crevoisier, O.–Jeannerat, H. (2009): Territorial knowledge dynamics: from the proximity paradigm to multi-location milieus. European Planning Studies. 2009/8.szám. 1223–1232. old.
15. Karnoe, P. (1999): The business system framework and Danish SMEs. In: Karnoe, P.–Hull, K.–Houman, A. (szerk.): Mobilizing Resources and Generating Competencies: the remarkable success of small and medium-sized enterprises in the Danish business system. Copenhagen Business School Press. Kopenhága. 7–72. old.
16. Halkier, H. (2012): RDAs and knowledge dynamics in Europe. In: Bellini, N.–Danson, M.–Halkier, H. (szerk.): Regional Development Agencies: the next generation? Routledge. New York. 41. old.

Felhasznált irodalom

- Dahlström, M.–Olsen, L. S.–Halkier, H. (2012): Multi-actor and multi-scalar regional development policies in the knowledge economy. In: Bellini, N.–Danson, M.–Halkier, H. (szerk.): Regional Development Agencies: the next generation? Routledge. New York.
- Visser, E.–Atzema, O. (2008): With or without clusters: facilitating innovation through a differentiated and combined network approach. European Planning Studies. 2008/9. szám.